



הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

כתיבה במועד

(י"ח ב') **משנה:** ואלו כותבין במועד: קידושי נשים, גיטין,¹ ושוברין,² דייתיקי,³ מתנה, ופרוזבולין (שלא תשמט שביעית ויפסיד), איגרות שום,⁴ ואיגרות מזון (שקיבל לזון בת אשתו), שטרי חליצה ומיאונים, ושטרי בירורין,⁵ גזרות בית דין (פסקי דין), ואיגרות של רשות.⁶

משנה: אין כותבין שטרי חוב במועד (הואיל ויכול לכתבן לאחר המועד). ואם אינו מאמינו (המלוה ללווה), או שאין לו מה יאכל (לסופר), הרי זה יכתוב.

(המשך **משנה:**) אין כותבין ספרים תפילין ומזוזות במועד, ואין מגיין אות אחת אפילו בספר העֶזְרָה⁷ (שאינה לצורך המועד). רבי יהודה אומר: כותב אדם תפילין ומזוזות לעצמו...

(י"ט א') **תנו רבנן:** (4) כותב אדם תפילין ומזוזות לעצמו (לקיים המצוה), וטווה על יריכו תכלת לציציתו, ולאחרים בטובה, דברי רבי מאיר. (2) רבי יהודה אומר: מערים ומוכר את שלו, וחוזר וכותב לעצמו (כן עושה כל ימות החג). (3) רבי יוסי אומר: כותב ומוכר כדרכו כדי פרנסתו (בהרווחה). ולא מדובר במי שאין לו מה יאכל.

אורי ליה רב לרב חננאל, ואמרי לה רבה בר בר חנה לרב חננאל: הלכה כותב ומוכר כדרכו כדי פרנסתו.

שיטות הראשונים

סיבת היתר כתיבת קידושין, שוברין, שטרי חליצה וכו': דעת גאון, רש"י, ראב"ן, תוספות, ר"ן, ריטב"א, ונמוקי יוסף, שההיתר הוא משום דבר האבד. דעת הרמב"ם שכל אלו כצרכי רבים הן.⁸ דעת רי"ד דלא חשיבי מלאכה.⁹

אגרות של רשות: דעת ר"ח, רי"ף, הערוך, רמב"ם, רמב"ן, ורא"ש, דהיינו אגרות של שאילת שלום. וכן הוא בירושלמי.

¹ הרמב"ם נימק (הל' שביתת יו"ט ז"ב) "שכל אלו כצרכי רבים הן". ורש"י כתב, שרוצה זה לצאת בשיירא, ואם אינו כותב עכשיו, הרי הוה נמי כפרקמטיא האבד, שהרי תשב זו עגונה. וכתב המגיד משנה, נראה מדבריו, דהא לאו הכי, אסור. וקשה, דהא מתניתין סתמא מתנייא, ובודאי דבכל גוונא שרי! וכתב ב"י, ולי נראה, דאפשר דרש"י נמי בכל גווני שרי; אלא דיהיב טעמא שמפני שאפשר לבוא לידי עיגון התירו לכתוב כל גיטין. ור' להלן.

² שמא יאמר הלוח לא אפרע לך הואיל ואין לי שובר, וילך לדרכו ויפסיד זה. רש"י.

³ מתנת שכיב מרע, דא תהא למיקם ולהיות. רש"י.

⁴ ששמו בית דין נכסי לוח ונתנו למלוה. לישנא אחרינא, שום היתומים. רש"י.

⁵ שטר שבוררין להם בית דין, זה בורר לו אחד וזה בורר לו, וכותבין כדי שלא יחזרו בהן הדיינין ובעלי הדין. רש"י.

⁶ צווי השלטון. לישנא אחרינא: אגרות של שלום. רש"י. והרמב"ם (פיה"מ) כתב: מכתבים שכותבין בני אדם זה לזה מעיר לעיר.

⁷ ע"פ דק"ס. עיי"ש באריכות. ובגירסה אצלנו: אפילו בספר עזרא. ופירש רש"י: ס"ת של עזרא.

⁸ וכתב המג"א (סי' תקמה, ס"ק יז), דאפשר דלדעת הרמב"ם לא שרי אלא מעשה הדיוט, כיון שאינו לצורך המועד. אבל לטעמם של רש"י וסיעתו, אפילו מעשה אומן שרי.

⁹ מקורות: גאון (תשובות הגאונים אוצר החיים, סי' יח-יט, הו"ד באוצה"ג מו"ק עמ' 58). ראב"ן (ד"ה ואלו כותבין). תוספות (י"ח ב', ד"ה ואלו). ר"ן (י"ח ב'). נמוקי יוסף (י ב ברי"ף, ד"ה קדושי). ריטב"א (ד"ה ואלו). רמב"ם (הל' שביתת יו"ט ז"ב). רי"ד (פסקיו, י"ח ב', ד"ה מתניתין).



הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

דעת בה"ג דהיינו פסקי דרשוותא.⁴⁰ אבל שאילת שלום אסור למכתב. וכן דעת הרוקח, רשב"ם ומהר"ם. דעת גאונים שהוא כעין כתב סמיכה.⁴¹ והשו"ע פסק כסיעת הרי"ף. והרמ"א כתב שיש אוסרים בשאילת שלום, ושנהגו להחמיר,⁴² אפילו בכתובה שלנו.⁴³

הטעם שהתירו לכתוב אגרות של רשות: הרמב"ם כתב "שְׁכֵתִיבוֹת אֵלוּ - אֵין אָדָם נִזְהָר בְּתִקוּנָו, וְנִמְצָאוּ כְּמַעֲשֵׂה הַדְּיוֹט בְּמִלְאֲכוֹת". וכן כתב רמב"ן.⁴⁴ ודעת ראב"ד ורא"ש שמותר מטעם דבר האבד.⁴⁵ והשו"ע פסק כרמב"ם, והתיר כתיבה אפילו בדבר שאינו אבד.⁴⁶

כתיבת חשבונותיו וחישוב יציאותיו: כתוב בתוספתא שמותר לכתוב חשבונותיו ולחשב יציאותיו. וכתבוהו רי"ף ורא"ש. וכתב הרמב"ם דטעמא, מפני שכתבות אלו אין אדם נזהר בתיקוןן מאוד, ונמצאו כמעשה הדיוט. וכן כתב רמב"ן, והוסיף, וצורך מועד הותרו. והראב"ד גם הוא כתב דמשום צורך המועד התירו לכתוב חשבונותיו ויציאותיו.⁴⁷ ורשב"א כתב דטעמא משום שמא לא יזכור ויאבד ממונו.⁴⁸ והשו"ע התיר בסתם.⁴⁹

⁴⁰ וכפירוש ראשון ברש"י, צווי השלטון. דהיינו שטרי ממשלה.

⁴¹ כתב שכותב ריש גלותא לשופט, ונותן לו רשות לילך וללמד את ישראל איסור והיתר, ולהורות להם דברי תורה. ושמו בלשון ארמי: פתקא דדינותא.

⁴² או"ח תקמה"ה. כתב הב"י, ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש והראב"ד והרמב"ן מסכימים להתיר לכתוב אגרות שלום, וירושלמי הוי סיעתייהו, הכי נקטינן. ואפילו בלא שינוי מותר, מדלא הוזכר בדבריהם. והמרדכי (סי' תתנט) כתב בפשיטות: האלפסי מתיר לכתוב כתבים בלא שינוי. וכתב דרכי משה (אות ד): **וכן נראה אליבא דהלכתא**. אך במקומות אלו נוהגים לשנות, וכן ראוי להורות לכתחלה. והמיקל במקום שאין מנהג, לא הפסיד.

מקורות: רי"ף (י ב בדפיו). רמב"ם (הל' יו"ט ז, יד). ערוך (ערוך אגרות). רמב"ן (לקוטיו, ד"ה קצרו של דבר). רא"ש (סי' כב). בה"ג (סי' כ, הלכות מועד; ור' תשובות הגאונים, הרכבי, סי' שסח). הרוקח (הל' חוה"מ, סי' שז). רשב"ם (הו"ד בתשובות מהר"ם מרוטנבורג וחבריו, ח"ב, סי' תמה). מהר"ם (כ"כ תלמידיו בשמו: הגמ"י, הל' יו"ט ז, יד, אות י; תשב"ץ קטן, סי' קסד). שיבולי הלקט (סדר פסח, סי' רכה). גאונים (תשובות הגאונים, שערי תשובה, סי' ריז; הו"ד בשיבולי הלקט).

⁴³ שהיא כתיבה משיט"א (כתב עגול, שהכתיבה מהירה יותר). וכתב המשנ"ב (ס"ק לה), וכמה אחרונים כתבו, דבמדינתנו נהגו להקל בכתב משיט"א, וכן בכתב שלנו, דאינו מעשה אומן, ויש להם על מה שיסמוכו, והמחמיר יחמיר לעצמו. ונוהגין לשנות קצת, לעשות שורה עליונה עקומה. ועיין בביה"ל (שכתב שטוב לחוש לדברי המור וקציעה, להחמיר שלא לכתוב אף כתיבת משיט"א עכ"פ בכתיבת ידי סופר, שהוא מעשה אומן). ודע דפרקמטיא אבודה לכו"ע יכול לכתוב אפילו בכתב שהוא מעשה אומן, ואין צריך לשנות כלל.

⁴⁴ "ואגרות של רשות מעשה הדיוט הם, כל אדם כותב כפי מה שמזדמן לו. וצורך המועד הוא, מפני ששמחה היא לשולח ולמי שנשתלחו לו, ונחת רוח לשניהם. וכותב אדם חשבונותיו נמי מפני מלאכת הדיוט וצורך המועד הותרו".

⁴⁵ ביאר הרא"ש: וכן שאלת שלום, אדם חפץ לידע בשלום אוהביו קרוביו ורעיו, ושמה לא יזדמן לו שליח לאחר המועד. ולא בעיא שינוי, כיון דדבר האבד הוא.

⁴⁶ או"ח תקמה"ה. כתב בב"י: ונראה דכל כתבים מותר לכתוב, בין של שאלת שלום, בין של פרקמטיא, ואפילו אינה אבודה. ולאפוקי מחילוקי האגור (סי' תרפה - ו). שהרי סתם התירו, ולא חילקו וכן נהגו (והדרכי משה הסכים לדבריו מעיקר הדין, ר' ציטוט לעיל). ובביה"ל (ד"ה ואפילו) התקשה בדבר, שכן אפילו מעשה הדיוט אינו מותר כי אם לצורך המועד! ומסקנתו דיש להחמיר, אם לא בכתיבת משיט"א, ועל ידי שינוי, וגם בזה ימעט כל מה שיוכל. מקורות: רמב"ם (הל' יו"ט ז, יד). רמב"ן (ח'י' מו"ק, פסקי דיני מלאכת יו"ט וחוש"מ, ד"ה ואגרות). ראב"ד (בהשגות על הרמב"ם). רא"ש (תוספותיו, י"ח ב', ד"ה ואגרות).

⁴⁷ ולא כתב דטעמא משום דבר האבד אלא באגרות הרשות.

⁴⁸ וכתב ב"י שלדעת הרמב"ם אם אינם לצורך המועד, אע"פ שמעשה הדיוט הוא, לא היו מתירין חכמים (כמו שהתבאר, גבי ההדיוט תופר כדרכו). ולרשב"א שביאר משום דבר האבד, אפילו אינם לצורך המועד שרי.

⁴⁹ או"ח תקמה"ד. וכתב המשנ"ב (ס"ק יח), דהוי דבר האבד, שמא ישכח. ואם אינו דבר האבד, אסור, אא"כ הוא לצורך המועד, ואז

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

כתיבת שטרי מכירה במועד: מבואר במשנה שאין כותבין שטרי חוב במועד. כתבו תוספות דהוא הדין שטר מכירה אין כותבין. ולצורך המועד פשיטא דשרי. והוא הדין אם מכר קודם המועד, ונאנס ולא יכל לכתוב, ועתה רוצה לכתוב, דשרי במועד, דהא נמי דבר האבד.²⁰

כתיבה במועד בשינוי: כתב בשאלות שבכתיבה בשינוי מותר. וכן נהג מהר"ם להחמיר לכתוב בשינוי אותיות שבורות ומפורדות באמצעותן. וראבי"ה כתב שהעם נהגו לכתוב על ידי שינוי, כדתנן והאומן מכליב. ושראוי להחמיר אם אינו דבר האבד. ותוספות כתבו ומה שנהגו לכתוב בעוגל לא מצינו היתר. גם על ידי היפוך, שהוא נקרא מצד אחר לא היו מתירין.²¹ ויש כותבין על ידי חילוק האות, וכך היה עושה רבי זקני.²² והאגודה כתב כי טוב לכתוב בשמאל אם יוכל, או בימין ולתפוס הקולמוס על אצבע שאינו רגיל כל השנה. וכתיבת מעשי"ט לא קרי כתיבה. והשו"ע כתב שכל הדברים שמותר לכתוב, אפילו בלא שינוי מותר. וכל מה שאסור לכתבו, אפילו על ידי שינוי אסור.²³

כותב ומוכר כדרכו כדי פרנסתו: רש"י פירש כדי פרנסתו, בהרוחה.²⁴ וכן פירשו רא"ש, רבינו ירוחם, ריטב"א, ונמוקי יוסף.²⁵ ואילו הגאונים, רמב"ם, ורי"ף גיאת פירשו, דמיירי שאין לו מה יאכל. וכן פסק השו"ע. והרמ"א פסק כרא"ש.²⁶

הגהת ספרי תורה במועד: דעת רא"ה, שכשם שמותר לכתוב תפילין ומזוזות לעצמו, כך מותר להגיה בספרי תורה

מותר רק אם הוא מעשה הדיוט. ולכן יראה לכותבם בכתב משיט"א. מקורות: תוספתא (פ"ב ה"ג). רי"ף (יא א דפיו). רא"ש (סי' כד). רמב"ם וראב"ד (שביתת יו"ט ז, יד) רמב"ן (פסקי דיני יו"ט וחוש"מ; הו"ד במגיד משנה). רשב"א כתב (שו"ת ח"ג סי' רעג).
²⁰ והרמ"א (או"ח תקמהו) כתב שמותר לכתוב שטר מכירה במועד. וביאר המשנ"ב (ס"ק לט) דבריו על פי הדברים שהתבארו בתוספות. מקורות: תוספות (ד"ה אין כותבין).

²¹ וגם אם אינו אסור משום מלאכה, הא אסרינן אפילו טירחא דלאו מלאכה, בפרק קמא (ד' א', שאף שהתירו להשקות בית השלחין במועד, משום הפסד, אסרו במי קילון).

²² והו"ד שאי אפשר, היה כותב בכתב הפוך. תוספות. והאגודה הביא הדברים בשם ר"י, וכתב על ההיתר לכתוב אותיות חתוכות, אף כי לא מצינו שהתיר התלמוד על ידי שינוי, אולי אין זו כתיבה.

²³ או"ח תקמה, ז. וכתב המשנ"ב (ס"ק מג) שמה שאסר השו"ע אפילו על ידי שינוי, היינו שבכתב עצמו אין שינוי; אבל אם יש שינוי בכתב עצמו, כגון אותיות שבורות וחתוכות, מותר. והיינו לענין כתב מרובע. אבל כתב שלנו, מעיקר הדין אינו נחשב מעשה אומן. ומכל מקום נוהגים לכתוב שורה ראשונה עקומה. מקורות: ראבי"ה (מועד קטן סימן תתלט). שאילתות (הו"ד בהגהות מיימוניות). מהר"ם (תשב"ץ קטן, סי' קסד; הו"ד בהגהות מיימוניות). הגהות מיימוניות (יו"ט ז, יד, אות י). תוספות (י"ט א', ד"ה וטוה). האגודה (מו"ק פרק ג, אות כח).

²⁴ ולא דמי לשאין לו מה יאכל, דהני אפילו רבי מאיר מודה דשרי.

²⁵ דמי שאין לו מה יאכל, מותר לעשות כל מלאכה! רא"ש. אע"פ שיש לו לחם ומים, מותר כדי שיעשה הוצאת יום טוב יותר בהרוחה בבשר ויין. אבל אם היה עשיר, לא. נימוקי יוסף.

²⁶ או"ח תקמה, ג. וכתב הב"י (תקמה, ג): ואפשר שטעמו של הרמב"ם מפני שהוא סובר דאין מניחין תפילין בחול המועד דבכלל יום טוב הוא (עיי' הל' תפילין פ"ד ה"י) ואם כן אין להתיר בכתיבתן יותר מבמלאכה אחרת. והרא"ש מפני שסובר שמניחין תפילין בחול המועד (עיי' הל' תפילין סי' טז ושו"ת כלל כג סי' ג) הוצרך לפרש שהקילו בכתיבתן יותר מבמלאכה אחרת. וכיון דבכל שאר מלאכות אם אין לו מה יאכל עושה, ואם יש לו מה יאכל אלא שאין לו כדי פרנסתו בהרוחה לא יעשה, צריך לומר שבתפילין הקילו שאפילו יש לו מה יאכל אם אין לו כדי פרנסתו בהרוחה כותב. וכתב המשנ"ב (ס"ק יד) שאף לדעת הרמ"א, שכאן הקילו גם להרווחה, היינו רק כשהקונה לוקחו כדי לקיים מצות תפילין בחוה"מ גופא. אבל לא כשלוקח לצורך אחר המועד. מקורות: רא"ש (סי' כד). רבינו ירוחם (נתיב ד, ח"ה). ריטב"א (ד"ה ת"ר כותב אדם). נמוקי יוסף (יא א ברי"ף, ד"ה גמ' בטובה). גאונים ורי"ף גיאת (הו"ד במגיד משנה). רמב"ם (פיה"מ, הל' שביתת יו"ט ז, יג).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

לצורך עצמו לשום מצוה.²⁷ וכן כתב הרוקח, שאם אין לו ספרים, מותר לכתוב. וריטב"א התיר להגיה כל ספרי קודש.²⁸ וכן פסק השו"ע.²⁹ והוסיף הריטב"א שאף לכתוב חידושי עצמו מותר.³⁰

הנחת תפילין בחול המועד: שנינו בברייתא **במסכת מנחות** (ל"ו ב'), רבי עקיבא אומר: יכול ניח אדם תפילין בשבתות ובימים טובים? תלמוד לומר "וְהָיָה לְאוֹת עַל יְדְכָה וּלְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ", מי שצריכין אות, יצאו שבתות וימים טובים שהן גופן אות.

דעת ראב"ד, תוספות, ורשב"א, שאף חול המועד נקרא אות.³⁴ וכן כתב ספר העיתים בשם גאון, שאסור להניח תפילין בחול המועד. וכן מבואר בספר הזוהר. ודעת הרא"ש, רבינו שמשון, רבינו יהודה, וריטב"א, דמועד זמן תפילין.³² וכתב הרא"ש שמניחן בברכה. והשו"ע פסק כרוב הראשונים. והרמ"א כתב בשם יש אומרים כרא"ש, ושכן נוהגים.³³

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות חול המועד, סימן תקמה)

- א. אסור לכתב בחול המועד; ואפלו להגיה אות אחת בספר, אסור. הגה: ולצרך רבים יש אסורים כל שאינו לצרך המועד (ת"ה סימן פ"ה). ויש מתירין (כל בו ובית יוסף). ונהגו להקל בכתב שלנו שאינו מעשה אמן.
- ב. נראה לי שאם אין להם ספר תורה פשוט לקרות בו בצבור, מותר להגיה בחול המועד כדי לקרות בו בצבור; וכן בספרי מקרא וגמרא שצריך לקרות במועד, מותר להגיהם במועד משום דהוי דבר האבד. ואם אין להם ספר תורה כלל, אם אפשר לכתבו כלה בחול המועד על ידי סופרים הרבה, יכתבוהו, דצרך המועד הוא לקרות בתורה בצבור.

²⁷ שמשנתנו אינה אלא בעושה לאחרים.

²⁸ זה לשונו: אם הוא בענין שלא יהא להם ספר להגיהו בו לאחר המועד, מגיהין אותו ברגל, בכל כתבי הקודש, בין מן המקרא בין התלמוד, שאין לך דבר האבד גדול מזה, וכן הסכימו רבותי על ידי.

²⁹ או"ח תקמה.ב. **ובדעת הרמב"ם, נחלקו המפרשים:** המגיד משנה כתב שסובר כשם שכתבת ספרים לא הותרה, כך גם הגהתם. והב"י כתב לדייק שהגהת ס"ת אסורה רק כשאינה לצורך המועד. אבל הגר"א (סי' תקמד, ס"ק א) דחה דיוקו, וסבור הגר"א שס"ת אינו נחשב צרכי הגוף, וכתבת ס"ת והגהתו אינם צרכי הרבים, ושולל הרמב"ם הכל. מקורות: ריטב"א (י"ח ב', ד"ה אין כותבין). הרוקח (הל' המועד סי' טז). רא"ה (הו"ד במגיד משנה). רמב"ם (הל' שביתת יו"ט ז,ג).

³⁰ זה לשונו: ועוד התירו לי לכתוב שיטת חידושי שלי שהייתי לומד וכיוצא בו, כדי שלא אשכח, וכן נראה הלכה למעשה.

³¹ הרשב"א ביאר שגם הם אות, שהרי חולו של מועד אסור בכל מלאכה שאינה מלאכת האבד, ואיסור מלאכה דאורייתא היא במועד. אבל דעת תוספות דמלאכה דחול המועד דרבנן, וביארו, דאפילו חולו של מועד דשרי בעשיית מלאכה איכא אות, בפסח דאסור באכילת חמץ ובסוכות דחייב בסוכה.

³² דעיקר האות היינו בימים טובים שיש בהם עיקר המצות והן אסורין בעשיית מלאכה. וביאר ריטב"א, דכל היכא דאמרין בתלמודא שבתות וימים טובים, היינו ימים טובים ממש. כדאיתא במסכת ברכות (מ"ט א') גבי טעה ולא הזכיר של יום טוב בברכת המזון, וגבי בירך על היין שלפני המזון (מ"ב ב'). ולא עוד, אלא דבימים טובים לא כתיב בהו אות, אלא דאיתקוש לשבת, כדכתיב "אלה מועדי יי" ומדכתיב נמי "את שבתותי תשמורו כי אות היא", ואלו הן ימים טובים שהן גם כן מקודשין ומברכין בהם ברכת קידוש, כעין זכור דשבת. ועוד הוכיחו כן הראשונים הנ"ל מירושלמי. הילכך מסתבר לפרש גמרא דידן דלא פליג אירושלמי ונפרש ימים טובים דומיא דשבתות, דאות שלהם היא שמירת שבת מעשיית מלאכה.

³³ או"ח לא.ב. והגר"א בניאורו (ס"ק ז) הכריע כדעת השו"ע, וכתב דאין לדעת הרא"ש עיקר כלל. מקורות: בה"ג (הו"ד בתוספות). תוספות (מו"ק י"ט א', ד"ה רבי יוסי, ועיי"ש שהסתפקו בדבר; מנחות ל"ו ב', ד"ה יצאו). ספר העיתים (הו"ד ברא"ש). רא"ש (הלכות קטנות לרא"ש, מנחות, הלכות תפילין סי' טז). רשב"א (שו"ת, ח"א סי' תרצ). רבינו שמשון ורבינו יהודה (הו"ד בריטב"א). ריטב"א (י"ט א', ד"ה ת"ר).



הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

- במועד. הגה: והוא הדין שאר ספרים ללמד בהם (תרומת הדשן סימן פ"ה ורוקח).
- ג. כותב אדם תפלין ומזוזות לעצמו... ואם אין לו מה יאכל, כותב ומוכר לאחרים כדי פרנסתו. הגה: או שיהיו לו הוצאותיו יותר ברוח לשמחת יום טוב; (טור) ואם כתבו כדי להניח במועד, בכל ענין שרי (סמ"ג). ואינו אסור רק כתיבה, אבל עשייתו שרי (בית יוסף בשם תוספות).
- ד. מתר לכתב חשבונותיו ולחשב יציאותיו. הגה: והוא הדין הכתבים שכותבים כשמלוין על משכונות, שרי (הגהות מרדכי כל בו ומהרי"ל סוף פ' מי שהפך).
- ה. מתר לכתב שטר קדושין ושטרי פסיקתא, גטין ושוכרים, דייתיקי, מתנות, פרוזבולין, אגרות שום ואגרות מזון (פרוש שטרי פסיקתא, שאדם פוסק לתת לבנו או לבתו כך וכה, ופרוש דייתיקי, שטר דא תהא למיקם ולהיות, ופרוש פרוזבול, פרוז בולי ובוטי, כלומר תקנת המלוה שלא יאבד ממונו, ותקנה ללווה שימצא מי שילווה, ופרוש אגרת שום, ששמו בית דין נכסי לווה ונתנם למלוה, ואגרת מזון, שמכרו בית דין את הקרקע למזון האשה והבנות וכתבו מעשה בית דין על זה, אי נמי שקבל עליו לזון את בת אשתו); שטרי חליצה ומאונין, ושטרי ברורין ופסקי דינין. הגה: ומתר לכתב כתבה במועד (כל בו); ויש אוסרים (סמ"ק); ואגרת שאלת שלום שאדם שולח לחברו, ואפלו על דבר פרקמטיא שאינה אבודה; ויש אוסרין בשאלת שלום (טור בשם ה"א); ונהגו להחמיר אפלו בכתיבה שלנו שהיא כתיבה משיט"א.
- ו. אין כותבין שטרי חוב במועד; ואם אינו מאמינו מלוה ללווה (והלווה צריך למעות), או שאין לו לסופר מה יאכל, הרי זה יכתב. הגה: ומתר לכתב שטר מכירה במועד (תוספות); אבל אין לכתב שטר ארסות וקבלנות שקבל קדם המועד. (ר' ירוחם).
- ז. כל הדברים שמתר לכתב, אפלו בלא שנוי מתר; וכל מה שאסור לכתב, אפלו על ידי שנוי אסור. הגה: ובלוחות של שעוה מתר לכתב, לפי שאינו כתב המתקיים (בית יוסף בשם א"ח).
- ח. מי ששלחו לשאל ממנו שאלה ואין השליח רוצה להתעכב עד אחר המועד, מתר לכתבה; וכן מתר להעתיקה, מפני שחשוב דבר האבד.
- ט. ואם שמע דבר חדוש, מתר לכתבו כדי שלא ישכח; וכן אם ראה ספר מחדש, מתר להעתיקו אם לא ימצא להעתיקו לאחר המועד.
- י. דנין בין דיני ממונות בין דיני נפשות, ומשמתיין ומכין למי שלא קבל עליו הדין. (או"ח, הלכות תפילין, סימן לא)
- א. בשבת ויום טוב אסור להניח תפלין, מפני שהם עצמם אות ואם מניחים בהם אות אחר, הנה זלזול לאות שלהם.
- ב. בחל המועד גם כן אסור להניח תפלין מהטעם הזה בעצמו שימי חל המועד גם הם אות. הגה: ויש אומרים שחל המועד חייב בתפלין (בית יוסף בשם הרא"ש), וכן נוהגין בכל גלילות אלו להניחם במועד ולברך עליהם, אלא שאין מברכין עליהם בקול רם בבית הכנסת כמו שאר ימות השנה.

סוויית ציצית במועד

- (י"ט א') (המשך משנה): וטווה על יריכו תכלת לציציתו (ולא בפלך כדרך שעושה בחול).
- תנו רבנן: טווה אדם על יריכו תכלת לציציתו, אבל לא באבן, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים: אף באבן. רבי יהודה אומר משמו: באבן, אבל לא בפלך. וחכמים אומרים: בין באבן בין בפלך.
- אמר רב יהודה אמר שמואל, וכן אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: הלכה, בין באבן בין בפלך. והלכה: כותב כדרכו ומוכר כדי פרנסתו.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שיטות הראשונים

וטוה על יריכו תכלת לציצית: רש"י פירש דהיינו בשינוי. ומסקנת הסוגיא, הלכה בין באבן בין בפלך, שאין צריך שינוי. וכן פסקו כל הראשונים. וכן סתם הרמב"ם "וטוה תכלת לבגדו". וכתב הרוקח, דווקא לציציתו. וכן כתב האגודה בשם ר"י.³⁴ והשו"ע נקט לשון המשנה.³⁵

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות חול המועד, סימן תקמה)

ג. כותב אדם תפלין ומזוזות לעצמו, וטוה על ירכו תכלת (וציצית) (בית יוסף) לבגדו...

דיני אבלות

דין אבלות כשמת ברגל

גרסינן לעיל בפרקין (י"ד ב):

אבל אינו נוהג אבילותו ברגל, שנאמר "ושמחת בחגך"; אי אבילות דמעיקרא הוא (שחלה לפני המועד), אתי עשה דרבים ודחי עשה דיחיד. ואי אבילות דהשתא הוא, לא אתי עשה דיחיד ודחי עשה דרבים.

שיטות הראשונים

אבלות מהתורה או מדרבנן: אנינות יום ראשון הוא מן התורה.³⁶ דעת רבינו תם, ר"י, ורא"ש, שרק אנינות יום ראשון הוא מן התורה (והיינו לענין אכילת קדשים ומעשר שני). ואבלות, אפילו של יום ראשון, אינו אלא מדרבנן. שאנינות ואבלות דברים שונים הם.³⁷ דעת הגאונים, רי"ף, רמב"ם, רמב"ן, ורי"ז, שביום הראשון, גם האבלות דאורייתא (כשהוא יום מיתה וקבורה).³⁸ ודעת רב האי גאון, שכל שבעת הימים הוא מהתורה.³⁹ והשו"ע כתב במקום אחד כרי"ף ורמב"ם. ובמקום אחר סתם

³⁴ זה לשונו: פירש ר"י דווקא לציציתו שהיא מצוה ומכאן דאין לגדל פתילה בחול המועד ואפילו לפתילת בית הכנסת דלאו מצוה יתירה כציצית.

³⁵ או"ח תקמה, ג. והעיר על כך הט"ז (ס"ק ד), וכתב דתימה במה שכתב על ירכו, דמשמע דבעי שינוי. והמשנ"ב (ס"ק יא) כתב דלאו דווקא נקט, ולא אתי לאפוקי אלא בגלגל, דאוושא מילתא טובא. מקורות: בה"ג (הל' מועד, סי' כ). רי"ף (יא א בדפיו). רא"ש (סי' כד). רמב"ם (הל' שביתת יו"ט ז, ג). הרוקח (הל' חול המועד סי' שז; הל' ציצית סי' שסא). רי"ף גיאת (הל' חול המועד). רי"ד (פסקיו). האגודה (פ"ג, אות כח).

³⁶ ולא נחלקו תנאים (זבחים, פרק טבול יום, צ"ט ב' ואילך) אלא בלילה שאחר יום המיתה והקבורה.

³⁷ וראיה לדבר מהא דאמר פ"ק דכתובות (ד' א') שמכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה, ובוועל בעילת מצוה ופורש, וקובר את מתו, ונוהג שבעת ימי המשתה ואח"כ נוהג שבעת ימי אבילות. ואם איתא דאבילות יום ראשון מן התורה, היאך תדחה מצוה מן התורה מפני משתה דחופה דרבנן, לכל הפחות ינהוג אבילות יום ראשון תחלה! ועוד ראיה מבכורות (מ"ט א') ר' רא"ש.

³⁸ וסוברים שאין הפרש בין לשון אנינות ללשון אבלות. וראיה לכך שאבלות מהתורה, מדאמרין (י"ד ב') אבל אינו נוהג אבילות במועד שנאמר "ושמחת בחגך", אי אבילות דמעיקרא אתי עשה דרבים ודחי עשה דיחיד, ואי אבילות דהשתא לא אתי עשה דיחיד ודחי עשה דרבים. מדקרי ליה 'עשה'.

³⁹ כדכתיב (בראשית, פרשת ויחי, ג'): ויעש לאביו אבל שבעת ימים.



הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות השי"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

כדבריהם, ובשם יש אומרים **כרבינו תם**. והרמ"א פסק **כרבינו תם ורא"ש**.⁴⁰

אלו דיני אבלות נוהגים מהתורה: לדעת הסוברים שביום המיתה והקבורה, גם האבלות מהתורה, דעת הרמב"ם שכל דיני שבעה נוהגים מהתורה.⁴¹ ודעת רמב"ן שעיקר אבלות מן התורה אינו אלא בעידונו, כגון רחיצה וסיכה ותשמיש ושמחה, ותפילין שהם פאר, ותכבוסת ותספורת דשמחה הם.⁴² אבל מנעל וסנדל ועטיפה, אינן מן התורה.⁴³

אבלות כשמת ביו"ט שני של גלויות: על פי האמור, לפי הגאונים ורי"ף, מי שמת לו מת ביו"ט שני של גלויות, נוהג בו אבלות, שנדחה עשה של דבריהם מפני עשה של תורה. ולפי ר"ת ורא"ש, הואיל והתחיל המועד קודם אבלות, יגמור המועד קודם שיתחיל האבלות.⁴⁴ והשו"ע פסק כרי"ף, אבל כתב שאין העולם נוהגים כן. והרמ"א פסק כר"ת ורא"ש.⁴⁵

אבלות כשמת ביום טוב שני של ראש השנה: כתב רמב"ן דלדעת הגאונים, יום שני של ראש השנה, אע"ג דכיומא אריכתא הוא, כיון דקדושה דידיה דרבנן היא, אתיא אבלות יום ראשון דאורייתא ודחי לה. ודעת הרמב"ם, דאף דאבלות יום ראשון דאורייתא, כיון דשני ימים של ראש השנה קדושה אחת הן, הוי כאילו הן דאורייתא. והשו"ע פסק כרמב"ם, והוסיף, שהעולם נוהגים שלא להתאבל ביו"ט שני של גלויות על שום מת, אפילו הוא יום מיתה וקבורה. והרמ"א ביאר דסוברים כדעת האומרים שאין שום אבלות דאורייתא, ושאינן לשנות.⁴⁶

אבלות שבעה האם נוהג ברגל בדברים שבצינעה: דעת רמב"ם, ר"י, וריטב"א, שאבלות אינה נוהגת כלל במועד, דשמחה כתיב בהו.⁴⁷ ודעת בה"ג, רבינו שמשון, תוספות, רמב"ן, רא"ש, ונמוקי יוסף, שדברים שבצנעא נוהג. וכן פסק השו"ע.⁴⁸

⁴⁰ או"ח תקמחג, (ושם הרמ"א); יו"ד שצח, א. מקורות: רי"ף (פרק שני דברכות י א דפיו; מו"ק יא ב דפיו). רמב"ם (הל' אבל א,א). ר"ת ורי" (הו"ד ברמב"ן, ורבינו יונה בשם חכמי הצרפתים). רמב"ן (תורת האדם שער האבל, ענין האבלות, בסופו, ד"ה והני שבעה). רבינו יונה (ברכות ט ב ברי"ף, ד"ה גמ' מאי). רשב"א (שו"ת ח"א ס' קנה וקעב). רא"ש (ס' ג; ברכות, פ"ב, ס' טו). ריא"ז (הלכה ד, סעי' ו).

⁴¹ זה לשון הרמב"ם: אלו דברים שהאבל אסור בהם ביום הראשון מן התורה, ובשאר שבעת ימי האבל מדבריהם: אסור לספר, ולכבס, ולרחץ, ולסוך, ולשמש מטתו, ולנעל את הסנדל, ולעשות מלאכה, ולקרוא בדברי תורה, ולזקף את המטה, ולפרע את ראשו, ולשאל שלום - הכל אחד עשר דברים.

⁴² ואבלות כשמה, שלא יתעסק בדברים של שמחה, אלא בדברים של אבלות, וזהו אנינות שבלב שממנו למדו שלא יתעסק בדברים של שמחה.

⁴³ שלא אמרה תורה לענות ולצער נפשו מנוהג של כל העולם. לפיכך הקילו באלו עד שיקבר, והוא הטעם בעצמו למה שאמרו באבל, יצא לדרך נועל.

⁴⁴ "דלא סמכינן על דברי בעל הלכות ז"ל בדבר זה, דרב יהודאי גאון בעל ההלכות מאור עינים היה, ופעמים שהיו תלמידיו כותבין בשמו את אשר לא צוה ולא עלה על לבו." רבינו תם.

⁴⁵ או"ח תקמחג; יו"ד שצטיג, (ושם כתב שאין המנהג כן).

⁴⁶ יו"ד שצטיג. מקורות: רמב"ם (הל' אבל י,י). רמב"ן (תורת האדם, שער האבל, ענין שבתות וימים טובים, עמ' רכב).

⁴⁷ והא דקתני בתוספתא שאבל נוהג בדברים שבצנעא, כתב ריטב"א דהיא רשות קאמר; שהוא רשאי לנהוג בדברים שבצנעא, ומדת חסידות היא לו. ומימרת רבי יוחנן במסכת כתובות (ד' א'), כתב ריטב"א דלא מצינו אותה לרבי יוחנן בשום מקום, אבל מצינו אותה לענין שבת לקמן בשמעתין (כ"ד א'), וכן גורסין שם בשמעתין בספרים מדויקים, אע"פ שאין אבלות בשבת, דברים שבצנעא נוהג. וכן רצו לומר שם כי דיו למשתה של זה, שיתאונן וינהוג בו כענין שבת. כי כשאמרו אין אבלות במועד, היינו ברגל של תורה, אבל רגל דרבנן, דיו שיהא כשבת וינהוג בדברים שבצנעא. עיי"ש.

⁴⁸ או"ח תקמחד; יו"ד שצטב. מקורות: רמב"ם (הל' אבל יג, יח). ר"י ורבינו שמשון (הו"ד בריטב"א). ריטב"א (כ"ג ב', ד"ה בני יהודה; י"ט ב', ד"ה מפני שאמרו). תוספות (י"ט ב', ד"ה דלא; כתובות ד' א', ד"ה אבל). רמב"ן (תורת האדם, שער האבל, ענין שבתות וימים טובים, עמ' רכה, ד"ה ודברים). רא"ש (כתובות, פ"ק, ס' ז). בה"ג (הלכות אבל, ס' כא). נמוקי יוסף (ז ב ברי"ף, ד"ה אבלות).



הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

אבלות שלושים (גיהוץ ותספורת) **האם נוהג ברגל:** דעת הרמב"ם שברגל אין נוהגים דיני שלושים כלל. ודעת רמב"ן שכאשר הרגל אינו מבטל גזירת שלושים (כגון שקבר את המת פחות משבעה ימים קודם הרגל), הוא נוהג בדיני אבלות שלושים כמנהגו בהם בחול. וטעמא דמילתא מפני שהן מצות לא תעשה,⁴⁹ ומדין הרגל נמי נוהג בהן במקצתן, הלכך כשנוהג בכולן באבלותו, אין אבלותו מתפרסמת עליו בכך. וכן פסק השו"ע.⁵⁰

שולחן ערוך

(יו"ד, הלכות אבלות, סימן שצח)

א. אַבְלוֹת יוֹם ראשון, אִם הוּא יוֹם מִיתָה וְקַבּוּרָה, הוּי דְאוֹרֵיטָא; וְשָׂאָר הַיָּמִים, מְדַרְבְּנָן. בְּמָה דְבָרִים אָמוּרִים, בְּשִׁבְעָה יָמִים הַמִּפְרָשִׁים בַּתּוֹרָה שֶׁכֵּהֵן מִטְמֵא לָהֶם, אֲבָל אוֹתָם שֶׁהוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶם כְּדֹאֵיטָא בְּסִימָן שַׁע"ד, אֲפֹלוּ בְיוֹם ראשון הֵם מְדַרְבְּנָן. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאִף אַבְלוֹת יוֹם ראשון דְּמִיתָה וְקַבּוּרָה הוּי דְרַבְּנָן בְּכָל הַמַּתִּים.

(יו"ד, הלכות אבלות, סימן שצט)

ג. בְּמִקּוּמוֹת שְׁעוֹשִׁין שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים, מִי שֶׁמָּת לוֹ מֵת בְּיוֹם טוֹב שְׁנֵי שָׁהוּא יוֹם טוֹב הָאֲחֵרוֹן שֶׁל פֶּסַח אוֹ שֶׁל חַג, אוּ בְיוֹם טוֹב שְׁנֵי שֶׁל עֲצָרָת, וְקָבְרוּ בוֹ בְיוֹם, נוֹהֵג בוֹ אַבְלוֹת, הוֹאִיל וְיוֹם טוֹב שְׁנֵי מְדַבְּרֵיהֶם, וְאַבְלוֹת יוֹם ראשון שֶׁהוּא יוֹם מִיתָה וְקַבּוּרָה שֶׁל תּוֹרָה, יִדְחָה עֲשֵׂה שֶׁל דְבָרֵיהֶם מִפְּנֵי עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה.

אֲבָל אִם מֵת בְּיוֹם טוֹב שְׁנֵי שֶׁל ראש השנה, וְקָבְרוּ בוֹ בְיוֹם, אֵינּוּ נוֹהֵג בוֹ אַבְלוֹת, שֶׁשְׁנֵי הַיָּמִים כְּיוֹם אֶרֶץ הֵם. בְּמָה דְבָרִים אָמוּרִים? בְּשִׁבְעָה יָמִים הַמִּפְרָשִׁים בַּתּוֹרָה שֶׁכֵּהֵן מִטְמֵא לָהֶם, אֲבָל אוֹתָם שֶׁהוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶם כְּדֹאֵיטָא בְּסִימָן שַׁע"ד, אֵינּוּ אַבְלוֹתָם אֲלֵא מְדַרְבְּנָן, לְפִיכָף אֵינּוּ נוֹהֵג עֲלֵיהֶם אַבְלוֹת בְּשׁוּם יוֹם טוֹב. וְאַפְלוּ בְאוֹתָם שֶׁאֲמַרְנוּ שְׁנוֹהֵג אַבְלוֹת בְּיוֹם טוֹב שְׁנֵי, אֵינּוּ קוֹרְעֵ. וְהַעוֹלָם נוֹהֵגִין שֶׁלֹּא לְהִתְאַבֵּל בְּיוֹם טוֹב שְׁנֵי שֶׁל גְּלוּיּוֹת עַל שׁוּם מֵת, אֲפֹלוּ הוּא יוֹם מִיתָה וְקַבּוּרָה.

הגה: דְסוּבְרִין כְּדַעַת הָאוֹמְרִים שֶׁאֵין שׁוּם אַבְלוֹת דְאוֹרֵיטָא, וְכֵן מְנַהֵג פְּשוּט, וְאֵין לְשַׁנּוֹת (ר"ת וְר"י וְרֵא"ש).

(או"ח, הלכות חול המועד, סימן תקמח)

א. הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ בַּתּוֹךְ הַרְגֵל לֹא חָל עָלָיו אַבְלוֹת בְּרַגְלָא...

ג. הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ בְּיוֹם טוֹב שְׁנֵי שֶׁל גְּלוּיּוֹת שֶׁהוּא יוֹם טוֹב הָאֲחֵרוֹן, אוּ בְיוֹם טוֹב שְׁנֵי שֶׁל עֲצָרָת, נוֹהֵג בוֹ אַבְלוֹת אִם הָיָה אוֹתוֹ הַיּוֹם יוֹם מִיתָה וְקַבּוּרָה, הוֹאִיל וְיוֹם טוֹב שְׁנֵי מְדַבְּרֵיהֶם וְאַבְלוֹת יוֹם ראשון שֶׁל תּוֹרָה, יִדְחָה עֲשֵׂה שֶׁל דְבָרֵיהֶם מִפְּנֵי עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה; אֲבָל אִם קָבְרוּ אוֹתוֹ בְּיוֹם טוֹב שְׁנֵי שֶׁל ראש השנה, אֵינּוּ נוֹהֵג בוֹ אַבְלוֹת, שֶׁשְׁנֵי הַיָּמִים כְּיוֹם אֶרֶץ. **הגה:** וְיֵשׁ חוֹלְקִים דְסָבִירָא לְהוּי דְאֵין נוֹהֵג אַבְלוֹת בְּשׁוּם יוֹם טוֹב שְׁנֵי, וְכֵן מְנַהֵג פְּשוּט וְאֵין לְשַׁנּוֹת. (ר"ת וְהַרֵא"ש).

ד. זֶה שֶׁאֲמַרְנוּ שֶׁהַקּוֹבֵר מֵתוֹ בְּרַגְלָא לֹא חָלָה עָלָיו אַבְלוֹת, הֵנִי מְלֵי דְבָרִים שֶׁל פְּרָהֶסְיָא; אֲבָל דְבָרִים שֶׁבְּצַנְעָה, נוֹהֵג (מִיָּהוּ) מִתָּר לִישׁוֹן עִם אִשְׁתּוֹ בְּחֵדְרוֹ וְאֵין צָרִיךְ שְׁמִירָה.

ה. אִף עַל פִּי שֶׁאֵין אַבְלוֹת נוֹהֵג בְּמוֹעֵד, אֲנִינוֹת נוֹהֵג בּוֹ; שֶׁאִם מֵת לוֹ מֵת בְּחוֹל הַמוֹעֵד, אֲסוּר בְּדְבָרִים שֶׁאֲנִין אֲסוּר בָּהֶם; וְאִם מֵת בְּיוֹם טוֹב וְאֵינּוּ רוֹצֵה לְקָבְרוּ בוֹ בְיוֹם, אֵין עָלָיו דִּין אֲנִינוֹת אֲלֵא אִם כֵּן צָרִיךְ לְהַחֲשִׁיךְ עַל הַתְּחוּם לְהַכִּין לוֹ צָרְכֵי קַבּוּרָה, אִזְ חָל עָלָיו דִּין אֲנִינוֹת מִשְׁעָה שְׁמַחֲשִׁיךְ; אֲבָל אִם מֵת בְּיוֹם טוֹב שְׁנֵי וְהוּא רוֹצֵה לְקָבְרוּ בוֹ בְיוֹם; אוּ בְיוֹם טוֹב ראשון וְרוֹצֵה לְקָבְרוּ עַל יְדֵי גוֹיִים, חָל עָלָיו אֲנִינוֹת.

⁴⁹ בניגוד לדיני שבעה שיש בהם מצוות עשה, כגון כפיית המיטה ועיטוף הראש.

⁵⁰ יו"ד שצט, א. מקורות: רמב"ם (הל' אבל יח). רמב"ן (תורת האדם, שער האבל, ענין שבתות וימים טובים, עמ' רכז, ד"ה ועוד אני אומר).



הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

מתי מתבטלת גזירת שבעה וגזירת שלושים

(י"ט א') משנה: הקובר את מתו שלושה ימים קודם לרגל (שנהג עיקר האבילות), בטלה הימנו גזרת שבעה. שמונה, בטלו הימנו גזרת שלושים (ואינו חייב להשלים אחר הרגל). מפני שאמרו⁵⁴ שבת עולה (למנין שבעה) ואינה מפסקת (אינה מבטלת האבלות, אלא צריך להשלים). רגלים מפסיקין, ואינן עולין.⁵²

(י"ט ב') תניא: אבא שאול אומר: (אפילו אם לא גילח ערב הרגל) מותר לגלח אחר הרגל. שכשם שמצות שלושה מבטלת גזרת שבעה, כך מצות שבעה (שקברו שבעה ימים קודם הרגל) מבטלת גזרת שלושים.

(ומבאר) קסבר אבא שאול מקצת היום ככולו, ויום שביעי עולה לו לכאן ולכאן.

אמר רב חסדא אמר רבינא בר שילא: הלכה כאבא שאול.

כמאן אזלא הא דאמר רב עמרם אמר רב: אָבֵל, כיון שעמדו מנחמין מאצלו מותר ברחיצה?⁵³ כמאן, כאבא שאול.

(מסיק) נהרדעי אמרי: הלכה כאבא שאול בזו ובזו (בשבעה ושלושים, שמקצת היום ככולו), דאמר שמואל: הלכה כדברי המיקל באבל.

אמר רב הונא בריה דרב יהושע: הכל מודין (אפילו אבא שאול דאמר מקצת היום ככולו), כשחל שלישי שלו להיות ערב הרגל, שאסור ברחיצה עד הערב.

בעא מיניה אביי מרבה: קברו ברגל, רגל עולה לו למנין שלושים, או אין רגל עולה לו למנין שלושים?⁵⁴

למנין שבעה לא קמיבעיא לי (דודאי אינו עולה), דלא נהגא מצות שבעה ברגל. כי קא מיבעיא לי למנין שלושים,

⁵⁴ כלומר, ואם תאמר מה טעם לא אמרו חכמים הקובר מתו קודם שבת בטלה ממנו גזירת שבעה? מפני שאמרו שבת עולה, כלומר עולה למנין ז' ולמנין ל', משום דלא כתיב ביה שמחה אלא עונג, ומקצת אבלות נוהג בשבת, כדאמרינן דברים שבצינעא נוהג. נמוקי יוסף. וכעין זה כתבו הראשונים בשם הגאונים. הרגלים מפסיקין ואינן עולין, דשמחה כתיב בהו. והרמב"ן כתב, דטעמא דשבת עולה, שאם אמרנו תפסיק לא מצינו אבלות, לפי שאין שבעה בלא שבת. מקורות: רב אחא משבחה (שאלתות, פר' חיי שרה, טו). בה"ג (הל' אבל, ריש סי' כא, ד"ה והלכתא שבת עולה). רמב"ן (תורת האדם, שער האבל, ענין שבתות וימים טובים, עמ' ריט). ר"ן (חי' כ"ג א', ד"ה מתני' מפני). מאירי (י"ט א', ד"ה אמר המאירי הקובר).

⁵² מפסיקין - אם נהג שלושה ימים קודם הרגל, מפסיק את השאר, שאינו מתאבל עוד. וכן שמונה ימים קודם הרגל, מפסיק ומבטל גזירת שלושים. ואינן עולין - שאם לא נהג אלא שני ימים או שהתחיל אבילותו ברגל, אין הרגלים עולין למנין שבעה, וצריך לו לישב אחר הרגל. רש"י.

⁵³ כיון שעמדו מנחמים מאצלו, פירוש ביום ז', מותר ברחיצה, והוא הדין שמותר מכל גזירת ז', וחדא מינייהו נקט, ולמדנו ממנו כי קודם שיפרשו ממנו מנחמים, נוהג באבלות יום שביעי. ריטב"א.

⁵⁴ ביאר ריטב"א (וכעין זה ברש"י): "קא מספקא ליה מאי דתנן במתניתין 'הרגלים אינם עולין', אי קאי אגזירת ז' בלחוד, או אפילו אגזירת ל'. וכל שקברו קודם הרגל שני ימים, פשיטא ליה לרבנן דעולין למנין ל', כדמוכח סוגיין. וטעמא דמילתא, הואיל וכבר חל עליו אבלות ל' בכלל אבלות ז', והוא נוהג באבלות ל' ברגל. אבל כשקברו ברגל שלא חל עליו אבלות ז' ואינו מתחיל למנותן כלל, מספקא ליה אם נתחיל למנות ל' קודם שנתחיל למנין ז' או לא." ותוספות (ד"ה קברו) פירשו דהוא הדין דמיבעיא לן בקברו שני ימים קודם הרגל. עיי"ש שהתקשו ממהלך הסוגיא.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

דקא נהגא מצות שלושים ברגל. מאי?

(כ' א') (ומסיק) כי אתא רבין אמר רבי יוחנן: אפילו קברו ברגל (עולה למנין שלושים. ולא מיבעיא קברו קודם הרגל). וכן אורי ליה ר' אלעזר לרבי פדת בריה: אפילו קברו ברגל.

תניא: הקובר את מתו שני ימים קודם הרגל (חייב להשלים האבלות לאחר הרגל), מונה חמשה ימים אחר הרגל. ומלאכתו נעשית על ידי אחרים, ועבדיו ושפחותיו עושים בצנעא בתוך ביתו.⁵⁵ ואין רבים מתעסקין עמו (לנחמו באותם חמישה ימים), שכבר נתעסקו בו ברגל. כללו של דבר: כל שהוא משום אבל, רגל מפסיקו. וכל שהוא משום עסקי רבים, אין רגל מפסיקו.

תנו רבנן:⁵⁶ (1) קיים כפיית המיטה שלושה ימים קודם הרגל, אינו צריך לכפותה אחר הרגל, דברי רבי אליעזר. (2) וחכמים אומרים: אפילו יום אחד ואפילו שעה אחת.

רבינא איקלע לסורא דפרת. אמר ליה רב חביבא לרבינא: הלכתא מאי?
אמר ליה: אפילו יום אחד, ואפילו שעה אחת (כחכמים).

שיטות הראשונים

מקצת היום ככולו, האם נאמר גם לגבי לילה: דעת תוספות, מהר"ם מרוטנבורג, ורא"ש דלא אמרינן מקצת היום ככולו לענין לילה, ורק אם ישב מקצת יום השביעי (אחר הנץ החמה), נחשב ככולו.⁵⁷ מיהו כתב הרא"ש, דלענין שמועה רחוקה דלא בעי ספירה אלא סגי בשעה אחת, סלקא אפילו בלילה. ודעת רמב"ן דמקצת לילה נמי ככל היום. והשו"ע פסק כרא"ש.⁵⁸

ויום שביעי עולה לו לכאן ולכאן: פסקו רמב"ם, ראבי"ה, אור זרוע, ורא"ש, הלכה כאבא שאול. ולכן, אפילו חל יום שביעי בערב הרגל, מותר לספר ולכבס בערב הרגל. וכן פסק השו"ע.⁵⁹ וכתב ראבי"ה, שכיון שלא התירו אלא מפני כבוד הרגל, צריך להמתין עד סמוך ללילה אחר המנחה, שאז ניכר ממש שמפני הרגל הותר לו. והשו"ע סתם, והרמ"א כתב כראבי"ה.⁶⁰

⁵⁵ דכיון דשלשה ימים שבסוף הרגל משקבר את מתו לא עסקו במלאכה (מצד דיני המועד, וא"כ נהג דיני אבלות בדבר זה), עולה לו שלא נחמיר בהן כל כך. רמב"ן (תורת האדם, שער האבל, ענין שבתות וימים טובים, ד"ה הקובר). וכתב משנ"ב (תקמח,ו, ס"ק כג): מלאכתו נעשית על ידי אחרים בבתיים - אף דגם בכל אבל מלאכתו נעשית ע"י אחרים בבתיים (כדאיתא ביו"ד שפיח) אכן התם דוקא בקבלנות, ובאופן שקבלו המלאכה קודם שנעשה אבל, והכא מותר אפילו בימי אבלות (כן משמע מהגר"א).

⁵⁶ במשנה ובברייתא לעיל, מבואר כדבר פשוט, שרגל מבטל גזירת שבעה, רק אם נקבר המת שלושה ימים קודם לרגל. בברייתא כאן יתבאר שנחלקו תנאים בדין זה.

⁵⁷ דומיא דשומרת יום כנגד יום, שאינה טובלת עד הנץ החמה (וראה רא"ש).

⁵⁸ יו"ד שצה,א-ב. מקורות: תוספות (כ"א ב', ד"ה אפילו). מהר"ם מרוטנבורג (הו"ד ברא"ש). רא"ש (סי' ל). רמב"ן (תורת האדם שער האבל, ענין האבלות, עמ' רטו).

⁵⁹ או"ח תקמח,ח. יו"ד שצט,ג. מקורות: רמב"ם (הל' אבל יה). רא"ש (סי' כו). ראבי"ה (ח"ג, הל' אבל, סי' תתמא). אור זרוע (הל' אבלות, סי' תלב). הגהות מיימוניות (הל' אבל יו, אות ה).

⁶⁰ יו"ד שצט,ג. מסתימת דברי המחבר (ביו"ד ובאו"ח) משמע דפליג אדברי הרמ"א. וכן כתב בשעה"צ (ס"ק כג). והוסיף, דמלשונו משמע שאף קודם חצות מותר (ודוקא בסעי' י, שם מדובר על רגל שחל באמצע השבעה, כתב שטוב ליהרר מלכבס לפני חצות). וכתב השעה"צ, שבשעת הדחק אפשר דיש לסמוך על המחבר להקל (עכ"פ מיד לאחר חצות, עיי"ש).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

חל שלישי שלו להיות ערב הרגל אסור ברחיצה עד הערב: פירשו בה"ג, רי"ף, רש"י, רמב"ם, תוספות, ורא"ש, דהוא הדין אפילו חל שישי שלו להיות ערב הרגל, אסור ברחיצה עד הערב, דאכתי לא שלים אבלות דידיה.⁶⁴ ורק ביום שביעי אומרים בו מקצת היום ככולו.⁶² וכן פסק השו"ע.⁶³

חל שלישי שלו ערב הרגל, לגבי שאר דיני שבעה: דעת רמב"ם וריטב"א, שאסור בכל דיני שבעה עד הערב, וחדא מינייהו נקט. ודעת ראב"ד שדוקא ברחיצה אסור.⁶⁴ והוסיף ראב"ד, שאע"פ שמותר לכבס ערב הרגל, מכל מקום אסור ללבושו עד שתחשך, דהוה כרחיצה.⁶⁵ וכן פסק השו"ע כראב"ד.⁶⁶

רגל האם מבטל איסור תספורת על אביו ואמו: כתב הרא"ש דהא דרגל מבטל גזירת ל', דוקא בשאר מתים; אבל באביו ואמו אינו תלוי בשלושים, אלא אסור לספר עד שיגערו בו חבריו. וכן דעת רמב"ם וסמ"ג. וכן פסק השו"ע.⁶⁷

האם צריך לקיים חלק מדיני אבלות כדי שרגל יבטל האבלות: כתב הראב"ד, דבעינן קיום אבלות קודם הרגל.⁶⁸ וכן פסק השו"ע.⁶⁹

השלמת דיני אבלות כשלא נהג אותם בשבעה: כתב הראב"ד, אבל שלא נהג אבלותו תוך שבעה, בין בשוגג בין במזיד, משלים אותו כל שלשים. חוץ מן הקריעה, שאם לא קרע בשעת חיובו אינו קורע אלא תוך שבעה.⁷⁰ וכן פסק השו"ע.⁷¹

קברו ברגל, אינו עולה לשבעה. האם יו"ט שני כן עולה: למסקנת הגמרא, קברו ברגל, לא חלה אבלות, ומונה שבעה לאחר הרגל, ורגל עולה לו למניין שלושים (ומונה שלושים מיום קבורה). וכתבו ראשונים בשם בה"ג, שבמקומות שעושים יו"ט שני, מונה השבעה מיו"ט שני האחרון, אע"פ שאינו נוהג בו אבלות. וכן פסק הרמב"ם. וכן פסק השו"ע.⁷²

⁶⁴ אלא רגל הוא דמפסיק ליה אבלות, הלכך אין מותר לרחוץ עד דעייל רגל.

⁶² ור' מפרש.

⁶³ או"ח תקמח"ג; יו"ד שצט"ה. מקורות: בה"ג (הו"ד בתוספות והגהות מיימוניות). רי"ף (יא ב בדפיו). רש"י (ד"ה שאסור ברחיצה). רמב"ם (הל' אבל י,ו). תוספות (י"ט ב, ד"ה שאסור). רא"ש (ס' כו). הגהות מיימוניות (הל' אבל י,ו, אות ה).

⁶⁴ דהא דלא אמרינן מקצת היום ככולו לענין רחיצה משום דאפשר ליה לרחוץ לאורתא, משא"כ בתגלחת ותכבוסת, שהרי אסור לגלח ולכבס משתחשך.

⁶⁵ והכי אמרינן לקמן (כ"ו א') בזקיפת המיטה, שזוקפה ערב שבת, ואעפ"כ אינו יושב עליה עד שתחשך.

⁶⁶ או"ח תקמח"ג. מקורות: רמב"ם (הל' אבל י,ו). ריטב"א (י"ט ב, ד"ה אסור ברחיצה). ראב"ד (הו"ד ברא"ש). רא"ש (ס' כו).

⁶⁷ יו"ד שצט"ד; או"ח תקמח"ט. מקורות: רמב"ם (הל' אבל י,ה). סמ"ג (עשין דרבנן ב). רא"ש (ס' מב).

⁶⁸ **שאם לא קיים אבלות קודם הרגל, שוגג או מזיד, אין רגל מפסיקו, שלא יהא חוטא נשכר.** ודייק כן מדקתני בברייתא, **קיים כפיית המיטה שלושה ימים קודם הרגל וכו', ולא קתני לישנא דמתניתין הקובר את מתו שלושה ימים קודם הרגל.**

⁶⁹ יו"ד שצט"א. מקורות: ראב"ד (הו"ד בראשונים). רא"ש (ס' כה). רמב"ן (תורת האדם, עמ' רטז).

⁷⁰ כענין שאנו אומרים במי שאין לו חלוק לקרוע ונזדמן לו חלוק לקרוע תוך שבעה קורע, לאחר שבעה אינו קורע בשאר מתים. ולמד כן מהדיוק שהוזכר בפיסקה קודמת, מדתניא קיים כפיית המיטה שלושה ימים קודם הרגל, אינו צריך לכפותה אחר הרגל. שמע מינה בעינן קיום אבלות קודם הרגל. הא אם עבר ולא קיים, שוגג או מזיד, אין רגל מפסיקו, ומינה יליף לכל אבל שלא נהג אבלות בזמנו, שנוהג כל שלושים. וביאר הרמב"ן, עשה הרב ז"ל דבר זה כנדרים, דתניא (נדרים כ' א') מי שנזר ועבר על נזירותו, אין נזקקין לו עד שינהוג איסור כימים שנהג בהם היתר.

⁷¹ יו"ד שצט"א. מקורות: רמב"ן (תורת האדם, עמ' רטז). רא"ש (ס' כה).

⁷² או"ח תקמח"ב; יו"ד שצט"ב. דלא עדיף משבת, דאע"ג שאינו נוהג (בה אבלות), עולה (למניין שבעה). והטעם (בשבת) כתב בה"ג, דשבת אף שנאמר בו עונג, לא נאמר בו שמחה (וא"כ ביו"ט אחרון דשמחה דרבנן, שפיר מבטל אבלות את השמחה בשב ואל תעשה. דמשק אליעזר). ביאור הגר"א (או"ח, תקמח, ס"ק ב). מקורות: רי"ף (יא ב בדפיו). רמב"ם (הל' אבל י,ט). רמב"ן (תורת האדם, עמ' רכא). רא"ש (ס' כז).



הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(יו"ד, הלכות אבילות, סימן ת)

א. שבת אינו מפסיק אבילות ועולה למנן שבועה, שהרי קצת דיני אבילות נוהגים בו, דהינו דברים שבצנעא...
(יו"ד, הלכות אבילות, סימן שצט)

א. הקובר מתו קדם הרגל, בענין שחל עליו אבילות, ונהג בו אפלו שעה אחת קדם הרגל, מפסיק האבילות ומבטל ממנו גזרת שבועה וימי הרגל עולים לו למנן שלשים, הרי שבועה לפני הרגל, וימי הרגל, ומשלם עליהם שלשים. ודוקא שנהג אבילות באותה שעה, אפלו לא נהג אלא דברים שבצנעא, כגון ששמע שמועה קרובה ביום שבת שחל להיות בערב הרגל, שאף על פי שאינו נוהג אלא דברים שבצנעא, הרגל מפסיק. אבל אם שגג או הזיד ולא נהג אבילות, (או) שהיה קרוב לחשכה ולא היה יכול לנהג, אין הרגל מבטל האבילות; וכל שכן אם לא ידע במיתת המת קדם הרגל, שאין הרגל מבטלו, אלא נוהג ברגל דברים שבצנעא, ומונה שבועה אחר הרגל, ובאותה השבועה מלאכתו נעשית על ידי אחרים, ועבדיו וטפחותיו עושים בצנעה בתוך ביתו, דכיון דכבר נתבטל בשבועת ימי הרגל ממלאכה, אף על פי שלא נתבטל מחמת האבל אלא מחמת הרגל, סוף סוף נהג בדין אבילות בענין מלאכה, הלכך אין להחמיר בו כמו בשאר אבילות ומלאכתו נעשית על ידי אחרים.

וכל ימי הרגל רבים מתעסקים בו לנחמו, הלכך אין מתעסקין בו לנחמו אחר הרגל. ורגל עולה למנן שלשים, שהרי דין שלשים דהינו גהוץ ותספרת נוהגים ברגל, ולא מתורת רגל בלבד אסור בהם, אלא אף מתורת אבל, שהרי מתורת הרגל מתיר ללבש כלים מגהצים חדשים ולבנים, ונוטל צפרניו במספרים ושמח שמחת מרעות, והבא ממדינת הים ומבית השביה והשאר שמונו חכמים, מתירין לספר ולכבס, ומדין אבילות אסור בכלם כמו בחל. אם קבר את מתו שבועה ימים קדם הרגל, ונהג בהם גזרת שבועה, הרגל מבטל ממנו גזרת שלשים, אפלו חל יום שביעי בערב הרגל, דמקצת היום ככלו ועולה לכאן ולכאן, ומתיר לכבס ולרחץ ולספר בערב הרגל.

ג. הגה: סמוך לחשכה (טור). ובערב פסח מתיר בכל אחר חצות, דהינו מזמן שחיתת הפסח ואילך; ועדיף שיגלח קדם חצות, הואיל ואחרים אסורים לגלח אחר חצות (תשובת ר"י מינץ ס"ד).

וכן אם חל שמיני בשבת שבועה הרגל, מתיר לכבס ולרחץ ולספר בערב שבת, ואם לא גלח בערב יום טוב או בערב שבת, מתיר לגלח אחר הרגל, שכבר נתבטל ממנו גזרת שלשים. אבל בחל המועד לא יגלח, כיון שהיה אפשר לו לגלח קדם הרגל.

ואם חל שביעי שלו בשבת ערב הרגל, אסור לגלח בערב שבת, ומתיר לגלח אחר הרגל, וכן בחל המועד, כיון שלא היה יכול לגלח קדם הרגל.

ד. הא דרגל מבטל גזרת שלשים, בשאר מתים. אבל באביו ואמו, שאסור (לספר) עד שיגער בו חבריו, אפלו פגע בו הרגל לאחר ל' יום, אינו מבטל.

ה. אם חל אחד מימי האבילות, חוץ מהשביעי, בערב הרגל, מתיר לכבס, ולא ילבשונו עד הלילה. וטוב לזהר מלכבס עד אחר חצות, כדי שיהא נכר שמפני הרגל הוא מכבס. אבל לרחץ, אסור עד הלילה. ויש מתירין לרחץ אחר תפלת המנחה, סמוך לחשכה, (וכן נוהגין).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

(יו"ד, הלכות אבילות, סימן שצה)

א. כיון שעמדו מנחמים מאצל האבל ביום שביעי, מתר בכל דברים שאסור בהם תוך שבועה, דמקצת היום ככלו, לא שנא מקצת יום שביעי לא שנא מקצת יום שלשים, כיון שהגץ החמה ביום שלשים, בטלו ממנו גזרת שלשים (רא"ש ורפנו ירוחם).

גה: ובמדינות אלו שאין המנחמין רגילין לבוא ביום ז', צריך להמתין עד שעה שרגילין המנחמים לבוא בשאר ימים, דהינו לאחר יציאה מבית הפנסת שרגילין לבוא מנחמין, כן נראה לי, ודלא כמו שרגילין להמתין שעה על היום, דאין הדבר תלוי רק בעמידת המנחמין. (וכן משמע באשרי).

ב. שמע שמועה רחוקה בלילה, כיון דסגי בשעה אחת, סלקא, אפלו בלילה.

(או"ח, הלכות חול המועד, סימן תקמח)

ו. אף על פי שאין אבילות ברגל, אם מת לו מת ברגל מתעסקים בו ברגל לנחמו, ולאחר הרגל כשיכלו שבועה למיתת המת, אף על פי שעדין לא פלה האבלות, מלאכתו נעשית על ידי אחרים בבתייהם ועבדיו עושים לו בצנעה בתוך ביתו; ואין צריכים לנחמו אחר הרגל מנן הימים שנחמוהו ברגל.

ז. מת לו מת קדם הרגל ונהג אבילות, אפלו שעה אחת, לפני הרגל, בטלה ממנו גזרת שבועה וימי הרגל עולים למנן שלשים הרי ז' לפני הרגל, והרגל, ומשלים עליהם עד שלשים; ודוקא שנהג אבילות באותה שעה, אבל אם שגג או הזיד ולא נהג אבילות, או שהיה סמוך לחשכה ולא היה יכול לנהג, אין הרגל מבטל האבילות ודינו כדיון קובר מתו ברגל.

ח. אם נהג שבועה ופגע בו הרגל, מבטל ממנו גזרת ל'. אפלו חל יום שביעי בערב הרגל, מתר לספר ולכבס בערב הרגל. גה: והוא הדין הרחיצה, לדיון דנוהגין אסור רחיצה כל ל', ומתח לרחץ סמוך לערב ואינו צריך להמתין עד הלילה (הגהות מיומני ומרדכי והגהות אשרי); ואין צריך לומר אם חל יום ח' להיות בשבת ערב הרגל שמתר לספר בערב שבת; ואם לא גלח בערב הרגל, מתר לגלח אחר הרגל שהרי כבר נתבטל ממנו גזרת שלשים; אבל בתוך הרגל לא יגלח, כיון שהיה אפשר לו לגלח קדם הרגל. ואם חל יום שבועה שלו בשבת ערב הרגל, מתר לגלח בחול המועד כיון שלא היה אפשר לו לגלח קדם.

ט. הא דרגל מבטל גזרת שלשים, בשאר מתים; אבל באביו ואמו שאסור לספר עד שיגערו בו חבריו, אפלו פגע בו הרגל לאחר ל' יום, אינו מבטל.

י. ואם חל אחד מימי האבילות, חוץ מהשביעי, בערב הרגל, מתר לכבס, ולא ילבשנו עד הלילה; וטוב לזהר מלכבס עד אחר חצות, כדי שיהא נפר שמפני הרגל הוא מכבס; אבל לרחץ, אסור עד הלילה; ויש מתירין לרחץ אחר תפלת המנחה, סמוך לחשכה.

גה: ולדיון דנוהגים אסור רחיצה כל ל', אסור לרחץ דהא הרגל לא בטל ממנו רק גזרת שבועה; והוא הדין לענין כבוס במקום דנוהגין אסור כבוס כל שלשים.

(יו"ד, הלכות אבילות, סימן שצו)

א. אבל שלא נהג אבילותו תוך שבועה, בין בשוגג בין במזיד, משלים אותו כל שלשים, חוץ מהקריעה, שאם לא קרע בשעת חמום, אינו קורע, אלא תוך שבועה, חוץ מאביו ואמו שקורע אפלו לאחר שבועה.